

Øversigt - første akt

Handlingsforløb

<i>Afsnit</i>	<i>side</i>
På stationen	12
En kanetur	13
Ankomst og frokost	13
Resten af dagen	14
Juleaftensdag	14
Julegudstjenesten	14
Julemiddagen	15
Den store stue og juletræt	15
Juledagene	15
Julefesten	16
Afrejse	17
Nytår	17

Bipersoner

<i>Person</i>	<i>side</i>
Maren - kogekone	10
Lisbeth - tjenestepige	10
Vera - tjenestepige	10
Klavs - staldkarl	10
Gudrun - pastorens mor	10
Werther - hund	10
Stationsforstanderen - Jens Pedersen	12
Skolemesteren - A. Jeronimus Hasselager	12

Handouts og bilag

<i>Effekt</i>	<i>side</i>
Fædrelandet, 22/12 1863	13
Indkaldelsesbreve	16

Øversigt ~ anden akt

Handlingsforløb

<i>Afsnit</i>	<i>sted</i>	<i>side</i>
Indkaldelsen	Svanevang	19
Afrejse fra Fredericia	Fredericia	21
Togtur til Svanevang	Tog	21
Kedsomhed ved Dannevirke	Dannevirke	22
Intet nyt fra Dannevirke	Svanevang	22
Krigens udbrud	Dannevirke	23
Nyheden på Svanevang	Svanevang	23
Prominent besøg under kanontorden	Dannevirke	23
Rømningen af Dannevirke	Dannevirke	24
Et selskab med uventede nyheder	Svanevang	25
En lang vandring	Dannevirke	25
Den ulidelige ventetid på Svanevang	Svanevang	26
Granater over Dybbøl	Dybbøl	26
Østrigske soldater på Svanevang	Svanevang	27
Stormen på Dybbøl	Dybbøl	28
Dagen derpå	Dybbøl og Svanevang	30
Efterspillet	Mange steder	31

Bipersoner

<i>Person</i>	<i>side</i>
De andre soldater	22
Christian IX	24
General De Meza	24
Den østrigske kaptajn Heinrich vo Kessler	27
Den sårede soldat Nils Jensen	28

Handouts og bilag

<i>Effekt</i>	<i>side</i>
Den tapre landsoldat	21
Forsiden af fædrelandet 1-4/3	23
Telegram om rømningen af Dannevirke	25
Forsiden af fædrelandet 6/3 og 9/3	26
Brev fra dansk krigsfange	30

Øversigt - tredje akt

Handlingsforløb

<i>Afsnit</i>	<i>side</i>
Gensyn på stationen	33
Tilbage på Svanevang	34
Julegudstjensten	34
Juleaften	34
Flere scener	35
Afrejsen	35
Nytåret	35

Bipersoner

<i>Person</i>	<i>side</i>
Maren - kogekone	10
Lisbeth - tjenstepige	10
Ute - tjenstepige	34
Jesper - staldkarl	34
Werther - hund	10
Stationsforstanderen - Jens Pedersen	12
Skolemesteren - A. Jeronimus Hasselager	12

Handouts og bilag

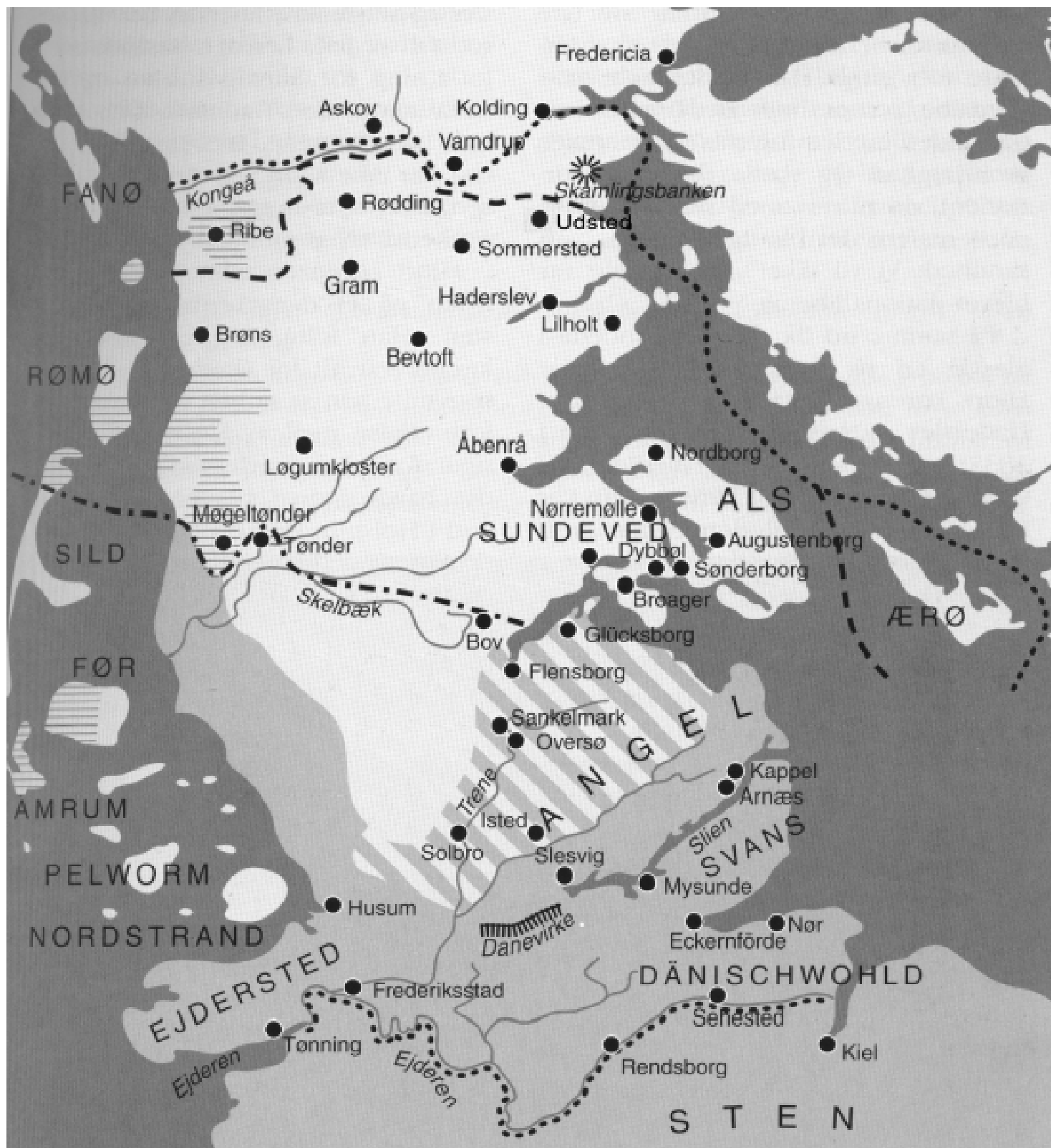
Effekt

Fædrelandet, 23/12 1864

Historisk tidslinie

Begivenhed	tidspunkt	Årstal
Slaget på Reden		1801
Københavns bombardement		1807
Statsbankerot		1813
Afståelse af Norge		1814
Enevældens fald		1848
Treårskrigen bryder ud		1848
Slaget ved Bov		1848
Gundloven underskrives		1849
Slaget ved Fredericia		1849
Slaget ved Isted		1850
Treårskrigen afsluttes		1850
Danmark vender tilbage til Ejderpolitikken	marts	1863
Rigsdagen vedtager novemberforfatningen	13. november	1863
Frederik VII dør	15. november	1863
Christian IX underskriver novemberforfatningen	18. november	1863
Tyske troppr rykker ind i Lauenborg og Slesvig	23. december	1863
D. G. Monrad bliver ny konseilspræsident	31. december	1863
Tyskerne stiller danskerne et ulitmatum om ophævelsen af novemberforfatningen	31. januar	1864
Tyske tropper rykker ind i Slesvig	1. februar	1864
Kampen ved Mysunde og kongen besøger Dannevirke	2. februar	1864
Dannevirke rømmes uden kamp	5. februar	1864
Kampen ved Sankelmark	6. februar	1864
General De Mezas afskediges	28. februar	1864
Kampene ved Dybbøl begynder	27. marts	1864
Skanserne ved Dybbøl stomes	18. april	1864
Londonkonferencen om fred starter	25. april	1864
Søslag ved Helgoland med dansk sejr	9. maj	1864
Londonkonferencen slutter uden resultat	25. juni	1864
Tyske besætter Als og besejrer endeligt den danske hær	29. juni	1864
Den endelige fredsftale underskrives i Wien	30. oktober	1864

*Sønderjylland
med grænser og
sprogområder
1840-1920*

- Dansk folkesprog ca. 1840
- Blandet folkesprog ca. 1840
- Tysk og frisisk folkesprog ca. 1840
- Nørrejske enklaver i Sønderjylland
- Slesvigs grænser for 1864
- Rigsgrænse fra 1864-1920
- Sydgrænse for dansk kirke- og skole-sprog for 1848

Minleksikon

Biedermeier

En borgerlig kultur- og livsform, der opstod i Tyskland og Østrig omkring 1815. Indtil midten af 1800-tallet var det den fremtrædende borgerkultur, hvor den borgerlige idyl og ”hygge” var i højsædet. Den biedermeierske litteratur beskæftiger sig især idyl og faren for bruddet med den.

Bismarck, Otto von; 1815-98

Tysk politiker og Kansler – kaldet Jernkansleren. Bismarck gennemførte som preussisk ministerpræsident fra 1862 Tysklands samling under Preussens lederskab. Hans mål realiseredes ved en række militære sejre over Danmark 1864, Østrig 1866 og Frankrig 1870-71.

Christian IX; 1818-1906

Dansk konge fra 1863, søn af hertug Wilhelm af Glücksburg. Ifølge Tronfølgeoven af 1853 skulle tronen overtages af Christian IX efter Frederik VII's død og være arvelig for hans mandlige efterkommere. Christian måtte underskrive Novemberforfatningen hvis følger blev krigen 1864 og tabet af Hertugdømmerne; tog i årene efter krigen parti for Højre og støttede Estrups provisoriepolitik og kamp mod parlamentarisme. Blev i sine sidste år populær som ”Europas svigerfader”.

Dannevirke

Kompleks af volde i Sydslesvig mellem Trene og Slien. Dannevirkes ældste dele er fra omkring 730. Ifølge litterære kilder byggedes hovedvoldens teglstensfase under Valdemar den Store. Dannevirke spillede sidste

gang en militær rolle i krigen 1864, hvor forinden den havde en stor betydning som nationalt symbol på Danmarks ukrænkelighed og uovervindelighed.

Darwin, Charles; 1809-82

Britisk naturforsker. Efter medicinske og teologiske studier deltog Darwin i en verdensomsejling 1831-36 med krigsskibet „Beagle”. Iagttagelser under rejsen fremkaldte hos Darwin den tanke, at arterne ikke er konstante, men undergår en stadig udvikling. I ”Arternes oprindelse” (1859, da. 1872) redegjorde han for udviklingslæren og fremsatte sin teori, darwinismen, om naturens stadige udvælgelse af de individer som under givne forhold er bedst egnede til at overleve.

Darwin fik stor indflydelse på eftertidens videnskabelige tanker, og i litteraturen satte han bl.a. sit tydelige aftryk i naturalismen – herunder Danske J.P. Jacobsens romaner *Fru Marie Grubbe* og *Niels Lyhne*.

Forførerens dagbog

En dagbogsroman af Søren Kierkegaard, som er en del af værket *Enten Eller*, der beskæftiger sig med den æstetiske erkendelse. Forførerens dagbog handler om den unge Johannes-forføreren, der finder interesse for den fagre Cordelia. Han forblændes af hendes skønhed og ømhed, og forelsker sig i selve forelskelsen og det forføriske. Hun bliver blot et objekt for hans jagt – en jagt for jagtens egen skyld. Når først objektet er nået, er det ikke længere interessant.

De elendige, 1862

Fransk roman af Victor Hugo om den fattige Jean Valjean, der må gå grueligt meget igennem i sin kamp for frihed og retfærdighed. Han stjæler et brød for at overleve og bliver sat i fængsel. Mange år efter er han løsladt og er blevet borgmester i en landsby. Men hans gamle fjende Javert opdager, hvem han i virkeligheden er, og indleder en kamp for at komme Valjean til livs. Men efter mange års kamp konfronteres de to endelig, og Valjean står til at møde sin skæbne. Men hans godhed vender op og ned på historien og Javert ender med at ofre sit liv.

Ejderpolitikken

Ønske om fælles fri forfatning for Danmark og Slesvig til Ejderen med udskillelse af Holsten. Ejderdanskhed spillede en betydelig rolle i dansk politik 1842-64, idet De Nationalliberale støttede denne.

Fædrelandet

Danmarks første opinionsblad. Startede som ugeblad i 1834, men blev egentlig dagblad i 1840. Fædrelandet var det førende talerør for de nationalliberale ideer og havde stor betydning som dagblad i forbindelse med de Slesvigske krige 1848-50 og 1864.

Goethe, Johann Wolfgang von; 1749-1832

Tysk digter og politiker. Goethe var hovedmanden i den tyske romantiske digtning og anses som en verdenslitteraturens vigtigste skikkelser. Blandt Goethes væsentligste værker findes bl.a. *Den unge Werthers lidelser*, *Faust* og

Erlkönig Førstnævnte dagbogsroman vakte stor opsigt ved sin udgivelse, og den inspirerede mange unge skrøbelige romantiske sjæle til vælge selvmordet som den sidste udvej i kærlighedens spil.

Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin; 1783-1872

Dansk digter og præst. Grundtvig var en af de vigtigste personer i den danske nationalromantik og teologi. Han er desuden forfatter på en lang række af meste kendte salmer i den danske salmebog.

Som huslærer på Egeløkke i 1805-1808 brød Grundtvig med rationalismen. Her blev han forelsket i fru, og dette fik stor betydning for hans fremtidige virke. Herefter beskæftigede han sig blandt andet med romantisk digtning og var med til at vække den nordiske mytologi til live – derudover var han med til gendigte Saxos Danmarkshistorier.

Som religiøs digter hævdede Grundtvig trosbekendelsen og sakramenterne som ægte udtryk for den oprindelige kristendom og skrev endvidere ca. 1500 salmer i *Sangværk til den danske kirke*. Hans tanker om „skolen for livet“ ledte til oprettelsen af folkehøjskolerne og et friere syn på undervisning.

Præst ved Vartov 1839-72. Medlem af Den Grundlovgivende Rigsforsamling og flere gange folketingsmand. Titulær biskop 1861. Grundtvigs indflydelse på dansk kirkeliv og folkeoplysning har sat sig dybe og varige spor.

Heiberg, Johan Ludvig; 1791-1860

Dansk forfatter og teaterdirektør. Heibergs vaudeviller, f.eks. *Kong Salomon* og *Jørgen Hattemager*; *Aprilsnarrene* og *Nøj* fornyede det danske lystspil. Blandt Heibergs talrige scenearbejder er endvidere *Elverhøj*, som er et af de mest opførte stykker scenekunst i Danmark. I *Nye digte* (1841) findes bl.a. den satiriske komedie *En sjæl efter døden*. Hegels filosofi havde betydning for hele Heibergs produktion,

men især hans i litterære kritik, hvor han var en central skikkelse. 1849-56 var han direktør for Det Kgl. Teater.

Heiberg var en de mest fremtrædende og betydningsfulde personligheder i den selvdråbte ”kulturelite” i romantikkens København.

Helstatspolitikken

Før 1864 bestræbelserne for at bevare Slesvig, Holsten og Lauenburg inden for det danske monarki, i modsætning til slesvig-holstenismen og ejderpolitikken. Helstatspolitikken kom til udtryk i Helstatsforfatningen fra 1858, der blev afløst af novemberforfatningen i 1863.

Hugo, Victor; 1802-85

Fransk forfatter, der anses for en af 1800-tallets største og mest alsidige litterære skikkelser. Han spændte suverænt over alle genrer som poesi, teater, romankunst og han var særdeles produktiv. Med *Hernani* (1830, da. 1834) skabte Hugo det romantiske drama i Frankrig og blev dermed romantikkens fører.

De mest berømte romaner er *Klokkeren fra Notre-Dame* (1831, da. 1883) og *De elendige* (1862, da. s.å.).

Hugo stod i opposition til Napoléon III og måtte gå i landflygtighed 1851. Han vendte hjem i 1870 under stor hyldest som frankrigs nationaldigter.

Udover litteraturen fungerede Hugo også som maler og tegner.

Jacobsen, Jakob Christian, 1811-1887

Dansk brygger og mæcen. Jacobsens var den første til at brygge bayersk øl i Danmark og grundlagde senere Carlsbergbryggeriet, som blev opkaldt efter hans søn Carl Jacobsen. Jacobsen havde stor indflydelse i datidens København og var blandt andet medlem af borger-

repræsentationen og senere af både landstinget og folketinget.

Han var den første til at grundlægge en industrivirksomhed i Valby - udenfor Københavns volde, og hans effektivisering og kvalitetssikring af det bayerske øl gjorde ham til den forgangsmand i den industrialisering, der senere skulle ramme Danmark.

Kierkegaard, Søren Aaby; 1813-55

Dansk filosof og digter. I bl.a. *Enten-eller* (1843) hævder Kierkegaard, at mennesket kan være til på tre helt forskellige måder: på det æstetiske stadium lever mennesket for øjeblikkets nydelser, på det etiske stadium for pligtopfyldelsen, mens Gudsforholdet og evigheds-længslen er det centrale på det religiøse stadium. Disse livsholdninger fører ikke logisk over i hinanden, man kommer kun fra den ene til den anden ved et valg, et „spring“.

I sine senere skrifter udvikler Kierkegaard sin eksistens-filosofi: ”...*det, det kommer an på, er ikke tankens indhold dvs. den objektive sandhed, men den måde hvorpå man tilegner sig den, den energi, alvor og lidenskab hvormed man tager standpunkt, dvs. den subjektive sandhed, som er den enkeltes anliggende.*”

For Kierkegaard var sandheden den kristne tro på det absurde, paradokset: ”...*at Gud, den evige, er fremtrådt på et bestemt sted, til en bestemt tid, som menneske.*” Denne tro imod forstanden giver den troendes liv en uhørt spænding. Menneskeligt set bliver det religiøse liv i praksis en lidelse.

Lehmann, Orla; 1810-70

Dansk politiker og jurist. Orla Lehmann var en af de centrale skikkelser i den danske nationalliberalisme og var sammen med Grundtvig en af de faste hovedtalerne ved de store nationale møder på Skamlingsbanken. Fra 1839 var han medudgiver af avisen *Fædrelandet*, og i løbet af 1840'erne blev han leder af den nationalliberale bevæ-

gelse – bl.a. på grund af hans blændende veltalenhed. Sammen med D. G. Monrad var han med til at forfatte udkastet til junigrundloven og blev senere både folketings- og landstingsmedlem. Lehmann var fra 1861-63 indenrigsminister og var en drivende kraft i den fremtrædende ejderpolitik.

L'Hombre

Kortspil af spansk oprindelse, der er kendt siden 1400-tallet. Spilles med almindelige spillekort, men uden brug af 8-, 9- og 10ere. Kortspillet var meget udbredt i danske borgerhjem midt i 1800-tallet.

Nationalromantik

Retning inden for arkitektur, billedkunst og musik i 1800-tallet. Nationalromantikken søgte at skabe nationale stilarter med udgangspunkt i de enkelte landes storhedsperioder eller i nationale myter, sagn og folkemusik. I Danmark blev nationalromantikken især udøvet af Oehlenschläger, Grundtvig og Ingemann, der blandt andet søgte inspiration i den gamle nordiske mytologi.

Novemberforfatningen

I november 1863 vedtog den danske rigsdag en grundlovsrevision, der skulle gælde for både kongeriget Danmark og Slesvig. Holsten skulle tilknyttes i en personalunion med Danmark. Denne forfatning var en tilbagevenden til Ejderpolitikken, som havde udløst treårskrigen – samtidig var den et brud på stormagtsaftalerne fra 1852, og resultatet af den nye forfatning blev, at Tyskland først besatte Holsten og siden gik ind i Slesvig og erklærede krig mod Danmark første februar 1864.

Der var stor virak i forbindelse med underskrivelsen af novemberforfatningen, idet Frederik VII pludseligt døde i november 1863, og den nye konge havde mange betænke-

ligheder ved det – men et hårdt pres fik ham dog til sidst til at give sin signatur på den nye forfatning.

Oehlenschläger, Adam Gottlob; 1779-1850

Dansk romantisk digter. Debuterede som skuespiller på Det Kgl. Teater 1797, men søgte sin afsked 1799. Den egentlige indvielse til digtekunsten blev samværet med H. Steffens, der førte til Guldhornene, dansk romantiks programdigt, som indgik i Digte 1803, hvori der bl.a. også stod Sct. Hansaften-spil. I 1805 fulgte Poetiske skrifter med eventyrspillet Aladdin; senere kom tragedierne Palnatoke og Axel og Valborg mfl. 1810 blev Oehlenschläger professor i æstetik, levede et stilfærdigt, flittigt borgerliv og nåede kun i enkelte værker ungdomsdigtningens højder.

Oehlenschläger er også forfatteren til den danske nationalsang *Der er et yndigt land*.

Regensen

Kollegium i København som blev opført under tilskyndelse af Chr. IV i 1618-1628. Regensen er Danmarks ældste kollegium og står som et symbol på den romantiske opfattelse af studenterlivets lyksaligheder.

Tom Smidt har bl.a. skrevet en vise om Regensen, hvor følgende strofe indgår:

*” Her leved vi for længe, ak, alt for længe siden -
Men Dagen er en Afgrund, og Natten er en Gliden;
Hvor er vor fejre Ungdom, og al vor Skønhedsviden?
Det stolte Træ, som skygger, Regens, i din Gaard
Er grønt af unge Glæder og saa lyst af lyse Aar.”*

Skamlingsbanken

113 meter høj bakke sydøst for Kolding, hvor der i årene 1843-59 blev holdt en række nationale folkefester til støtte for danskheden i Slesvig. Her var de store talere

prominente danske kulturpersonligheder som Orla Lehmann og N. F. S. Grundtvig.

Thorvaldsen, Bertel; 1770-1844

Dansk billedhugger, der var bosat i Rom 1797-1838. I 1805 blev han udnævnt til professor ved Kunstakademiet i København, og blev dets direktør i 1833.

Antikkens kunst blev Thorvaldsens største inspirationskilde og skabte grundlaget for hans europæiske ry som nyklassicismens betydeligste billedhugger. Med statuen Jason (1802-28) fik han sit kunstneriske gennembrud, og han skabte siden et omfattende portrætgalleri af tidens toneangivende personligheder. Blandt hans værker med mytologisk motiv er foruden talrige relieffer skulpturerne *Ganymedes* (1804), *Amor og Psyche* (1807) og *Adonis* (1808).

I 1820-38 udførte Thorvaldsen en række monumentalværker; bl.a. *Kristus* (1821) og *De tolv apostle* (1821-27) til Københavns Domkirke samt rytterstatuen af fyrst Poniatowski i Warszawa (1818-27) og pave Pius VII's gravmæle i Peterskirken (1824-31).

En del af sine sidste år tilbragte Thorvaldsen på herregården Nysø.

Treårskrigen; 1848-50

Borgerkrig i Slesvig og Sønderjylland med indblanding af preussiske og danske styrker. Krigen havde som årsag slesvig-holstenernes krav om en fri forfatning og Slesvigs løsrivelse fra Danmark, samt Augustenborgernes arveret til Hertugdømmerne, over for ejderpolitikken krav om Slesvig og Danmark forenet. Krigen udbrød ved slesvig-holstenernes rejsning marts 1848 efter. Med preussisk støtte fik slesvig-holstenerne magten i Holsten og sydlige Sønderjylland, trods en dansk sejr ved Bov i 1848. Krigen sluttede dog med en massiv dansk militær sejr ved Fredericia og Isted. Trods sejren måtte Danmark opgive ejderpolitikken på grund af stormagtsaftaler og politiske spil.

Brev fra dansk krigsfange

Originalbrev skrevet i Theresienstadt, i det nuværende Tjekkiet. Brevet er skrevet til Jens Jørgen Udsen, af krigsfange Søren Sørensen Udsen. Han blev taget til fange af Tyskerne, den 18. April 1864, under slaget på Dybbøl Banke.

Theresienstadt d. 12 juni 1864

Kjære Farbroder (Jens Udsen)

Jeg skammer mig næsten ved, at jeg ej har skreven til Eder før, men nu vil jeg gribe Pennen og takke Eder mange gange for beviste Godhed for min Kone og mig, jeg har sendt mange Hilsener til Eder men ei selv skreven, nu vil jeg underrette Eder om min Skjæbne, siden jeg reiste i Vinter var den Haard og Drøj hele Tiden, men den 18 de April glemmer jeg aldrig, i denne løvegrav, hvor jeg var, var vi 16 Menige, 1 Undercorporal og 1 Sjersant, men vi kom kuns tre Mand derfra udbeskadiget.

Sjersandten var let Såret og gik selv derfra, de andre var Døde og hårdt Saaret, denne Dag var det lige som det Tøvende hele tiden, men Kl. 10 sendte de Deres Bomber og Granater lidt længere ind på vores Reserve, og i et nu kom Deres Infanteri frem paa os saa tyk de Vrimlede og indtog strax vores Plads, samme Dag marserede vi til Flensborg og loserede i Kirken denne Nat. Den 19de begyndte vi at kjøre paa Jernbanen ad Rensborg Altona Hamburg, og saa videre ind i Preussen og gennem Berlin og flere Stadsjoner og Kjøbsteder, som jeg så i Hast kan opskrive.

Endelig den 22de om Aftenen Kl 8. kom vi til Cosel, hvor vi havde det ret godt, vi Arbejdede tit den halve Dag, men blodt for vor egen Sundhed, men det var nok efter Lønningen, vi fik, den bestaar af 10 pfennig Daglig, men deraf tog De 2 pf for Kaffe 3pf for Middagsspis 3pf for Smør Daglig, saa havde vi kuns 2pf igen til Øl og Brændevin, Tobak og mere, men deres Soldater spiste selv det bare Brød og drak Vand til og mange imellem os maatte gjøre det samme, det er beklageligt og meget sørgeligt for vort kjære Fødeland, saadan som de forsultne pak udsuger os Alle.

Den 1 juni reiste vi fra Cosel, jeg tængte paa Løgten Marker, men vi kjørte videre frem ad Østrig til, vi kjørte om Natten og lidt om Dagen, vores Indquartering var paa Marken om Dagen, vi kom hertil Theresienstadt den 3 die Juni om Aftenen Kl 8 fra Hamburg til Cosel var der 100 Mile, og dette Terrain som vi kom frem i, var mest beplantet med Gran og Fyreskove, Sandede og S... Jorder, men fra Cosel af har vi kjørt over 60 Mile over store og svære igjennem Steenbjergene heelt under Jordan, men her i Østerrig er meget bedre Jorder, det var et godt Bytte for os, vi faar en meget god Middagsspis her, 6 pf daglig i lønning, men det er også lidt nok, som i vist vil indrømme men de fortjener alligevel at roses thi vi har Frihed nok her.

Løitnanten har anlagt en ... bane til os, vi spiller Bold, gaaer i Byen, ud paa Marken til Badning ligesom vi selv synes, på denne Stue som jeg ligger er vi 31 Mand og deriblandt en Musikanter og en.... så vi synes nok der spilles godt, synger dristige Sange, fortælles Historie og mere Sjøv, men alligevel er Tiden os meget lang og kostbar at være her, intet mig kan fornøie i, hvad er blot mit Ønske er at komme Hjem, men jeg kan ei fuldtakke vor Herre, fordi han har bevaret mig mit Helsen, thi jeg er den samme, som da jeg reiste fra Eder, og det er det vigtigste af alt, naar man skal reise saa langt omkring i fremmede Lande.

I Haab om, at vi snart maatte se hinanden og leve i Fred og Ro, være alle hilset paa det kjærligste af

Eders opr. Ven

Søren Udsen

og saa levvel alle Karleby